

ipse non posuit, et aliqua non posui quæ ipse posuit: itaque alia latius quam ipse, alia etiam brevius explicavi, paremque in nonnullis exhibui brevitatem, omnia moderans sicut intentionis meæ ratio postulabat. Proinde ille de octoginta hæresibus, separatis viginti, quas ante Domini adventum extitisse, sicut ei visum est, computavit, reliquas post Domini ascensum natas sexaginta, brevissimis libris quinque comprehendit, atque omnes sex libros totius ejusdem sui operis fecit. Ego autem, quia secundum petitionem tuam eas hæreses memorare institui, quæ post glorificationem Christi se adversus doctrinam Christi, etiam sub velamine Christiani nominis extulerunt, quinquaginta-septem ex Epiphaniî ipsius Opere in meum trans tuli, duas in unam referens, ubi nullam differentiam potui reperire: et rursus ubi ille ex duabus unam facere voluit, sub numeris suis singulas posui. Sed adhuc commemorare debeo, sive quas apud alios reperi, sive quas ipse reminiscor. Nunc ergo addo quas Philaster posuit, nec posuit Epiphanius.

LVIII. Metangismonitæ dici possunt, qui Metangismon asserunt, dicentes sic esse in Patre Filium, quomodo vas in vase, quasi duo corpora carnaliter opinantes; ita ut Filius intret in Patrem, tanquam vas minus in vas majus. Unde et tale nomen hic error accepit, ut μεταγγισμός græce diceretur: ἀγγεῖον quippe illa lingua vas dicitur: sed introitus unius vasis in alterum, latine uno nomine non potest dici, sicut græce potuit μεταγγισμός.

LIX. Seleuciani sunt vel Hermiani ab auctoribus Seleuco vel Hermia, qui elementorum materiam de qua factus est mundus, non a Deo factam dicunt, sed Deo coæternam. Nec animam Deo tribuunt creatori, sed creatores esse animarum Angelos volunt de igne et spiritu. Malum autem asserunt esse aliquando a Deo, aliquando

a materia. Negant Salvatorem in carne sedere ad dexteram Patris, sed ea se exuisse perhibent, eamque in sole posuisse, accipientes occasionem de Psalmo, ubi legitur: « In sole posuit tabernaculum suum¹. » Negant etiam visibilem paradisum. Baptismum in aqua non accipiunt. Resurrectionem non putant futuram, sed quotidie fieri in generatione filiorum.

LX. Proclianitæ secuti sunt istos, et addiderunt Christum non in carne venisse.

LXI. Patriciani a Patricio nuncupati, substantiam carnis humanæ non a Deo, sed a diabolo conditam dicunt; eamque sic fugiendam et detestandam putant, ut quidam eorum perhibeantur etiam morte sibi illata carere carne voluisse.

LXII. Ascitæ ab utre appellati sunt: ἀσῆς enim græce, latine uter dicitur: quem perhibentur inflatum et operatum circuire bacchantes, tanquam ipsi sint evangelici utres novi novo vino repleti.

LXIII. Passalorynchitæ in tantum silentio student, ut naribus et labiis suis digitum opponant, ne vel ipsam taciturnitatem voce præripiant, quando tacendum sibi esse arbitrantur; unde etiam illis est nomen inditum: πάλσος enim græce dicitur palus; et ῥύγχος nasus. Cur autem per palum digitum significare maluerint, a quibus hoc nomen compositum est, nescio: cum græce et dicatur digitus δάκτυλος, et possint utique Dactylorynchitæ multo evidentius nuncupari.

LXIV. Aquari ex hoc appellati sunt, quod aquam offerunt in poculo Sacramenti, non illud quod omnis Ecclesia.

LXV. Coluthiani a quodam Colutho, qui dicebat Deum

¹ Psal. xviii, 6.

non facere mala ; contra illud quod scriptum est : « Ego » Deus creans mala ¹. »

LXVI. Floriniani a Florino , qui e contrario dicebat Deum creasse mala : contra id quod scriptum est : « Fecit Deus omnia , et ecce bona valde ². » Ac per hoc quamvis contraria inter se dicentes , tamen ambo divinis Eloquiis resistebant. Creat enim Deus mala , poenas justissimas irrogando , quod Coluthus non videbat : non autem malas creando naturas atque substantias , in quantum sunt naturæ atque substantiæ , ubi Florinus errabat.

LXVII. Hæresim quamdam sine auctore et sine nomine Philaster commemorat , quæ dicit hunc mundum etiam post resurrectionem mortuorum in eodem statu in quo nunc est esse mansurum , neque ita esse mutandum , ut sit coelum novum et terra nova , sicut sancta Scriptura promittit ³.

LXVIII. Est alia hæresis nudis pedibus semper ambulantium , eo quod Dominus dixerit ad Moysen , vel ad Josuë ; « Solve calceamentum de pedibus tuis ⁴. » Et quod propheta Isaïas nudis pedibus jussus fuerit ambulare ⁵. Ideo ergo hæresis est , quia non propter corporis afflictionem sic ambulant , sed quia testimonia divina taliter intelligunt.

LXIX. Donatiani vel Donatistæ sunt , qui primum propter ordinatum contra suam voluntatem Cæcilianum Ecclesiæ Carthaginensis episcopum schisma fecerunt : objicientes ei crimina non probata , et maxime quod a traditoribus divinarum Scripturarum fuerit ordinatus. Sed post causam cum eo dictam atque finitam falsitatis rei deprehensi , pertinaci dissensione firmata , in hæresim schisma verterunt : tanquam Ecclesia Christi propter cri-

¹ Isai. xlv, 7. — ² Gen. i, 31. — ³ Isai. vi, 17, i Petr. iii, 13, Apoc. xxi, 1. — ⁴ Exod. iii, 5, et Josuë, v, 15. — ⁵ Isai. xx, 2.

mina Cæciliani , seu vera , seu quod magis iudicibus apparuit , falsa , de toto terrarum orbe perierit , ubi futura promissa est , atque in Africana Donati parte remanserit , in aliis terrarum partibus quasi contagione communionis extincta. Audent etiam rebaptizare Catholicos : ubi se amplius hæreticos esse firmarunt , cum Ecclesiæ catholicæ universæ placuerit , nec ipsis hæreticis baptisma commune rescindere. Hujus hæresis principem accipimus fuisse Donatum , qui de Numidia veniens , et contra Cæcilianum christianum dividens plebem , adjunctis sibi ejusdem factionis episcopis , Majorinum apud Carthaginem ordinavit episcopum. Cui Majorino Donatus alius in eadem divisione successit , qui eloquentia sua sic confirmavit hanc hæresim , ut multi existiment propter ipsum potius eos Donatistas vocari. Extant scripta ejus , ubi apparet eum etiam non catholicam de Trinitate habuisse sententiam , sed quamvis ejusdem substantiæ , minorem tamen Patre Filium , et minorem Filio putasse Spiritum sanctum. Verum in hunc , quem de Trinitate habuit , ejus errorem Donatarum multitudo intenta non fuit ; nec facile in eis quisquam , qui hoc illum sensisse noverit , invenitur. Isti hæretici in urbe Roma Montenses vocantur , quibus hinc ex Africa solent episcopum mittere : aut hinc illuc Afri episcopi eorum pergere , si forte ibi eum ordinare placuisset. Ad hanc hæresim in Africa et illi pertinent , qui appellantur Circumcelliones , genus hominum agreste et famosissimæ audaciæ , non solum in alios immania facinora perpetrando , sed nec sibi eadem insana feritate parcendo. Nam per mortes varias maximeque præcipitiorum et aquarum et ignium se ipsos necare consueverunt ; et in istum furorem alios quos potuerint sexus utriusque seducere , aliquando ut occidantur ab aliis , mortem nisi fecerint comminantes. Verumtamen pleris-

que Donatarum displicent tales, nec eorum communionem contaminari se putant, qui christiano orbi terrarum dementer obijciunt ignotorum crimen Afrorum. Multa et inter ipsos facta sunt schismata; et ab iis se diversis cœtibus alii atque alii separarunt, quorum separationem cœtera grandis multitudo non sensit. Sed apud Carthaginem Maximianus contra Primianum ab ejusdem erroris centum ferme episcopi ordinatus, et a reliquis trecentis-decem, cum eis duodecim qui ordinationi ejus etiam præsentiâ corporali interfuerunt, atrocissima criminatione damnatus, compulit eos nosse etiam extra Ecclesiam dari posse baptismum Christi. Nam quosdam ex eis cum eis quos extra eorum Ecclesiam baptizaverant, in suis honoribus sine ulla in quoquam repetitione baptismatis receperunt, nec eos ut corrigerent per publicas potestates agere destiterunt, nec eorum criminibus per sui Concilii sententiam vehementer exaggeratis communionem suam contaminare timuerunt.

LXX. Priscillianistæ, quos in Hispania Priscillianus instituit, maxime Gnosticorum et Manichæorum dogmata permixta sectantur. Quamvis et ex aliis hæresibus in eos sordes, tanquam in sentinam quamdam horribili confusione confluxerint. Propter occultandas autem contaminationes et turpitudines suas habent in suis dogmatibus et hæc verba: « Jura, perjura, secretum prodere noli. » Hi animas dicunt ejusdem naturæ atque substantiæ, cujus est Deus, ad agonem quemdam spontaneum in terris exercendum, per septem cœlos et per quosdam gradatim descendere principatus, et in malignum principem incurrere, a quo istum mundum factum volunt, atque ab hoc principe per diversa carnis corpora seminari. Astruunt etiam fatalibus stellis homines colligatos, ipsumque corpus nostrum secundum duodecim signa cœli esse compositum, sicut hi

qui Mathematici vulgo appellantur, constituentibus in capite Arietem, Taurum in cervice, Geminos in humeris, Cancrum in pectore, et cœtera nominatim signa percurrentes, ad plantas usque perveniunt, quas Piscibus tribuunt, quod ultimum signum ab astrologis nuncupatur. Hæc et alia fabulosa, vana, sacrilega, quæ persequi longum est, hæresis ista contextit. Carnes tanquam immundas escas etiam ipsa devitat: conjuges, quibus hoc malum potuerit persuadere, disjungens, et viros a nolentibus fœminis, et fœminas a nolentibus viris. Opificium quippe omnis carnis non Deo bono et vero, sed malignis angelis tribuunt: hoc versutiores etiam Manichæis quod nihil Scripturarum canonicarum repudiant, simul cum Apocryphis legentes omnia et in auctoritatem sumentes, sed in suos sensus allegorizando vertentes quidquid in sanctis Libris est quod eorum evertat errorem. De Christo Sabellianam sectam tenent, eundem ipsum esse dicentes non solum Filium, sed etiam Patrem et Spiritum sanctum.

LXXI. Dicit Philaster esse alios hæreticos, qui cum hominibus non sumunt escas: sed utrum cum aliis qui ejusdem sectæ non sunt, an etiam inter se ipsos id faciant, non exprimit. Dicit etiam eos de Patre et Filio recte, de Spiritu autem sancto non catholice sapere, quod eum opinentur esse creaturam.

LXXII. A Rhetorio quodam exortam hæresim dicit nimium mirabilis vanitatis, quæ omnes hæreticos recte ambulare, et vera dicere affirmat: quod ita est absurdum, ut mihi incredibile videatur.

LXXIII. Alia est hæresis, quæ dicit in Christo Divinitatem doluisse, cum figeretur caro ejus in cruce.

LXXIV. Est alia, quæ triformem sic asserit Deum, ut quædam pars ejus sit Pater, quædam Filius, quædam Spiritus sanctus, hoc est, quod Dei unius partes sint, quæ

istam faciunt Trinitatem : velut ex his tribus partibus compleatur Deus, nec sit perfectus in se ipso, vel Pater, vel Filius, vel Spiritus sanctus.

LXXV. Alia est, quæ dicit aquam non a Deo creatam, sed ei semper fuisse coæternam.

LXXVI. Alia dicit corpus hominis, non animam, esse imaginem Dei.

LXXVII. Alia dicit esse innumerabiles mundos, sicut opinati sunt quidam philosophi gentium.

LXXVIII. Alia sceleratorum animas converti in dæmones dicit, et in quæque animalia suis meritis congrua.

LXXIX. Alia, descendente ad inferos Christo credidisse incredulos, et omnes exinde existimat liberatos.

LXXX. Alia, sempiternæ natum non intelligens Filium, putat illam nativatem sumpsisse a tempore initium : et tamen volens coæternum Patri Filium confiteri, apud illum fuisse antequam de illo nasceretur existimat ; hoc est, semper eum fuisse, verumtamen semper eum Filium non fuisse, sed ex quo de illo natus est Filium esse cœpisse. Has hæreses putavi in hoc Opus meum de Philastri Opere transferendas. Et alias quidem ipse commemorat, sed mihi appellandæ hæreses non videntur. Quascumque autem sine nominibus posui, nec ipse earum nomina memoravit.

LXXXI. Luciferianos a Lucifero Caralitano episcopo exortos, et celebriter nominatos, nec Epiphanius, nec Philaster inter hæreticos posuit : credo tantummodo schisma, non hæresim eos condidisse, credentes. Apud quemdam tamen, cujus nomen in eodem ejus Opusculo non inveni, in hæreticis Luciferianos positos legi per hæc verba : « Luciferiani, inquit, cum teneant in omnibus catholicam veritatem, in hunc errorem stultissimum prolabuntur, ut animam dicant ex transfusione generari ;

» eademque dicunt et de carne et de carnis esse substantia. » Utrum ergo iste propter hoc quod de anima ita sentiunt, (si tamen vere ita sentiunt,) eos inter hæreticos ponendos esse crediderit, recteque crediderit ; an etiam si id non sentirent, sive non sentiunt, ideo tamen sint hæretici, quia dissensionem suam pertinaci animositate firmarunt, alia quæstio est, neque hoc loco mihi videtur esse tractanda.

LXXXII. Jovinianistas quoque apud istum reperi, quos jam noveram. A Joviniano quodam monacho ista hæresis orta est ætate nostra, cum adhuc juvenes essemus. Hic omnia peccata, sicut stoïci philosophi, paria esse dicebat, nec posse peccare hominem lavacro regenerationis accepto, nec aliquid prodesse jejunia, vel a cibis aliquibus abstinentiam. Virginitatem Mariæ destruebat, dicens eam pariendo fuisse corruptam. Virginitatem etiam sanctimonialium, et continentiam sexus virilis in sanctis eligentibus cœlibem vitam, conjugiorum castorum atque fidelium meritis adæquabat : ita ut quædam virgines sacræ propectæ jam ætatis in urbe Roma, ubi hæc docebat, eo audito nupsisse dicantur. Non sane ipse vel habebat vel habere volebat uxorem : quod non propter aliquod apud Deum majus meritum in regno vitæ perpetuæ profuturum, sed propter præsentem prodesse necessitatem, hoc est, ne homo conjugales patiat molestias disputabat. Cito tamen ista hæresis oppressa et extincta est, nec usque ad deceptionem aliquorum sacerdotum potuit pervenire.

LXXXIII. Cum Eusebii historiam scrutatus essem, cui Rufinus a se in latinam linguam translata subsequentium etiam temporum duos libros addidit, non inveni aliquam hæresim, quam non legerim apud istos, nisi quam in sexto libro ponit Eusebius, narrans eam extitisse in Arabia¹.

¹ Euseb. lib. vi, cap. 37.

Itaque hos hæreticos, quoniam nullum eorum ponit auctorem, Arabicos possumus nuncupare: qui dixerunt animas cum corporibus mori atque dissolvi, et in fine sæculi utrumque resurgere. Sed hos disputatione Origenis præsentis et eos alloquentis, celerrime dicit fuisse correctos. Jam nunc illæ commemorandæ sunt hæreses, quæ a nobis non apud istos repertæ sunt, sed in recordationem nostram quomodocumque venerunt.

LXXXIV. Helvidiani exorti ab Helvidio, ita virginitati Mariæ contradicunt, ut eam post Christum alios etiam filios de viro suo Joseph peperisse contendant. Sed mirum ni istos, prætermisso Helvidii nomine, Antidicomaritas Epiphanius appellavit.

LXXXV. Paterniani inferiores partes humani corporis non a Deo, sed a diabolo factas opinantur, et omnium ex illis partibus flagitiorum licentiam tribuentes impurissime vivunt. Hos etiam Venustianos quidam vocant.

LXXXVI. Tertullianistæ a Tertulliano, cujus multa leguntur Opuscula eloquentissime scripta, usque ad nostrum tempus paulatim deficientes, in extremis reliquiis durare potuerunt in urbe Carthaginensi: me autem ibi posito ante aliquot annos, quod etiam te meminisse arbitror, omni ex parte consumpti sunt. Paucissimi enim qui remanserant, in Catholicam transierunt, suamque basilicam, quæ nunc etiam notissima est, Catholicæ tradiderunt. Tertullianus ergo sicut scripta ejus indicant, animam dicit immortalem quidem, sed eam corpus esse contendit: neque hanc tantum, sed ipsum etiam Deum. Nec tamen hinc hæreticus dicitur factus. Posset enim quoquo modo putari ipsam naturam substantiamque divinam corpus vocare; non tale corpus cujus partes aliæ majores, aliæ minores valeant vel debeant cogitari, qualia sunt omnia quæ proprie dicimus corpora; quamvis de anima tale aliquid

sentiat: sed potuit, ut dixi, propterea putari corpus Deum dicere, quia non est nihil, non est inanitas, non est corporis vel animæ qualitas, sed ubique totus, et per locorum spatia nulla partitus, in sua tamen natura atque substantia immutabiliter permanet. Non ergo ideo est Tertullianus factus hæreticus; sed quia transiens ad Cataphrygas, quos ante destruxerat, cœpit etiam secundas nuptias contra apostolicam doctrinam tanquam supra damnare¹, et postmodum etiam ab ipsis divisus, sua conventicula propagavit. Dicit sane etiam ipse animas hominum pessimas post mortem in dæmones verti.

LXXXVII. Est quædam hæresis rusticana in campo nostro, id est, Hipponensi, vel potius fuit: paulatim enim diminuta, in una exigua villa remanserat, in qua quidem paucissimi, sed omnes hoc fuerunt, qui omnes modo correcti et Catholici facti sunt, nec aliquis illius supersedit erroris. Abelonii vocabantur, punica declinatione nominis. Hos nonnulli dicunt ex filio Adæ fuisse nominatos, qui est vocatus Abel: unde Abelianos vel Abeloitas eos nos possumus dicere. Non miscebantur uxoribus, et eis tamen sine uxoribus vivere sectæ ipsius dogmate non licebat. Mas ergo et foemina sub continentiæ professione simul habitantes puerum et puellam sibi adoptabant in ejusdem conjunctionis pacto successores suos futuros. Morte præventis quibusque singulis alii subrogantur: dum tamen duo duobus disparis sexus in illius domus societate succederent. Utrolibet quippe parente defuncto, uno remanenti, usque ad ejus quoque obitum filii serviebant. Post cujus mortem etiam ipsi puerum et puellam similiter adoptabant. Nec unquam eis defuit unde adoptarent, generantibus circumquaque vicinis, et filios suos inopes ad spem hæreditatis alienæ libenter dantibus.

¹ Tim. iv, 3.

LXXXVIII. Pelagianorum est hæresis, hoc tempore omnium recentissima a Pelagio monacho exorta. Quem magistrum Cœlestius sic secutus est, ut sectatores eorum Cœlestiani etiam nuncupentur. Hi Dei gratiæ, qua prædestinati sumus in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, et qua eruimur de potestate tenebrarum¹, ut in eum credamus atque in regnum ipsius transferamur, propter quod ait: « Nemo venit ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo², » et qua diffunditur charitas in cordibus nostris³, ut fides per dilectionem operetur⁴, in tantum inimici sunt, ut sine hac posse hominem credant facere omnia divina mandata: cum si hoc verum esset, frustra Dominus dixisse videretur: « Sine me nihil potestis facere⁵. » Denique Pelagius a fratribus increpatus, quod nihil tribueret adjutorio gratiæ Dei ad ejus mandata facienda, correptioni eorum hactenus cessit, ut non eam libero arbitrio præponeret, sed infideli calliditate supponeret, dicens ad hoc eam dari hominibus, ut quæ facere per liberum jubentur arbitrium, facilius possint implere per gratiam. Dicendo utique ut facilius possint, voluit credi, etiam si difficilius, tamen posse homines sine gratia divina facere jussa divina. Illam vero gratiam Dei, sine qua nihil boni possumus facere, non esse dicunt nisi in libero arbitrio, quod nullis suis præcedentibus meritis ab illo accepit nostra natura, ad hoc tantum ipso adjuvante per suam legem atque doctrinam, ut discamus quæ facere, et quæ sperare debeamus, non autem ad hoc per donum Spiritus sui, ut quæ didicerimus esse facienda, faciamus. Ac per hoc divinitus nobis dari scientiam confitentur, qua ignorantia pellitur: charitatem autem dari negant, qua pie vivitur: ut scilicet cum sit Dei donum

¹ Ephes. 1, 5, et Coloss. 1, 23. — ² Joan. vi, 65. — ³ Rom. v, 5. — ⁴ Gal. v, 6. — ⁵ Joan. xv, 5.

scientia quæ sine charitate inflat, non sit Dei donum ipsa charitas, quæ ut scientia non inflat, ædificat¹. » Destruunt etiam orationes, quas facit Ecclesia, sive pro infidelibus et doctrinæ Dei resistentibus, ut convertantur ad Deum, sive pro fidelibus, ut augeatur in eis fides, et perseverent in ea. Hæc quippe non ab ipso accipere, sed a se ipsis homines habere contendunt, gratiam Dei qua liberamur ab impietate dicentes secundum merita nostra dari. Quod quidem Pelagius in episcopali judicio Palæstino damnari metuens, damnare compulsus est; sed in posterioribus suis scriptis hoc invenitur docere. In id etiam progrediuntur, ut dicant vitam justorum in hoc sæculo nullum omnino habere peccatum, et ex his Ecclesiam Christi in hac mortalitate perfici, ut sit omnino sine macula et ruga², quasi non sit Christi Ecclesia, quæ toto terrarum orbe clamat ad Deum: « Dimitte nobis debita » nostra³. » Parvulos etiam negant, secundum Adam carnaliter natos, contagium mortis antiquæ prima natiuitate contrahere. Sic enim eos sine ullo peccati originalis vinculo asserunt nasci ut prorsus non sit quod eis oporteat secunda natiuitate dimitti: sed eos propterea baptizari, ut regeneratione adoptati admittantur ad regnum Dei, de bono in melius translati, non ista renovatione ab aliquo malo obligationis veteris absoluti. Nam etiam si non baptizentur, promittunt eis extra regnum quidem Dei, sed tamen æternam et beatam quamdam vitam suam. Ipsum quoque Adam dicunt, etiam si non peccasset, fuisse corpore moriturum, neque ita mortuum merito culpæ, sed conditione naturæ. Objiciuntur eis et alia nonnulla, sed ista sunt maxime, ex quibus intelliguntur etiam illa vel cuncta, vel pene cuncta pendere.

Ecce quam multas commemoravimus hæreses, nec ta-

¹ 1 Cor. viii, 1. — ² Ephes. v, 27. — ³ Matth. vi, 12.

men modum tuæ postulationis implevimus. Ex quo enim christiana religio, ut verbis tuis utar, hæreditatis promissæ nomen accepit, quæ hæreses ortæ sint, quomodo commemorare omnes potui, qui omnes nosse non potui? Quod ideo existimo, quia nullus eorum quorum de hac rescripta legi, omnes posuit: quandoquidem inveni apud alium, quas apud alium non inveni; et rursus apud istum, quas ille non posuit. Ego autem propterea plures quam ipsi posui, quia collegi ex omnibus, quas omnes apud singulos non inveni, additis etiam quas ipse recolens apud ullum illorum invenire non potui. Unde merito credo nec me posuisse omnes; quia nec omnes qui de hac re scripserunt, legere potui, neque hoc quemquam eorum video fecisse quos legi. Postremo etiamsi omnes forsitan posui, quod non puto, utrum omnes sint utique nescio. Et ideo quod vis me loquente finiri non saltem potest me cognoscente comprehendere. Audivi scripsisse de hæresibus sanctum Hieronymum, sed ipsum ejus Opusculum nec in nostra bibliotheca invenire potuimus, nec unde possit accipi, scimus. Quod si tu scieris, perveni ad illud, et forte habebis melius aliquid quam hoc nostrum: quamvis nec ipsum, licet hominem doctissimum, omnes hæreses arbitrari indagare potuisse. Et certe Abeloitas nostræ regionis hæreticos, quantum existimo, ille nescivit: sic forte et alibi alios in obscurissimis locis reconditos, ejus notitiam ipsa locorum suorum obscuritate fugientes.

Jamvero illud quod habent tuæ litteræ, ut omnia omnino dicamus, quibus hæretici a veritate dissentiant, etiam si omnia scirem, facere non possem; quanto minus possum, qui omnia scire non possum? Sunt enim hæretici, quod fatendum est, qui singulis, vel non multo amplius, dogmatibus oppugnant regulam veritatis: sicut Macedoniani vel Photiniani, atque alii quicumque ita se

habent. Illi autem, ut ita dixerim, fabulones, id est, qui fabulas vanas easdemque longas perplexasque contexunt, tam multis falsis dogmatibus pleni sunt, ut ipsi quoque illa numerare non possint, aut difficillime possint. Nec ulli alieno ulla hæresis facile sic innotescit, ut suis: unde nec earum, quas commemoravi, omnia dogmata me dixisse vel didicisse profiteor. Quis enim non videat quantam res ista operam et quam multas litteras flagitet? Nec ideo tamen parum prodest errores istos, quos huic Operi intexui, lectos cognitosque vitare. Quid enim contra ista sentiat catholica Ecclesia, quod a me dicendum putasti, superfluo quæritur: cum propter hoc scire sufficiat eam contra ista sentire, nec aliquid horum in fidem quemquam debere recipere. Quomodo autem quæ contra hæc veritas habet, asserenda ac defendenda sint, modulum Operis hujus excedit. Sed multum adjuvat cor fidele, nosse quid credendum non sit, etiam si disputandi facultate id refutare non possit. Omnis itaque Christianus catholicus ista non debet credere; sed non omnis qui ista non credit, consequenter debet se Christianum catholicum jam putare vel dicere. Possunt enim et hæreses aliæ, quæ in hoc Opere nostro commemoratæ non sunt, vel esse vel fieri, quarum aliquam quisquis tenuerit, Christianus catholicus non erit. Quid ergo faciat hæreticum, deinceps requirendum est: ut cum hoc Domino adjuvante vitamus, non solum ea quæ scimus, verumetiam quæ nescimus, sive quæ jam orta sunt, sive quæ adhuc oriri poterunt, hæretica venena vitemus. Hujus autem sit jam voluminis finis, quod propterea vobis, antequam totum hoc Opus perficerem, credidi esse mittendum, ut illud quicumque legeritis, ad id quod restat implendum, quod tam magnum esse cernitis, me orationibus adjuvetis (8).